

Respublika hududida kumush zahiralari bo'yicha 26 ta kon hisobga olingan bo'lib, zahiraning 80,4% ini konlar tashkil etadi, bular orasida Navoiy KMK yetakchi o'rinda turadi. 2016-yil 17-noyabr kuni «Uzekspomarkaz» MKA anjuman zalida O'zbekiston Respublikasi qattiq foydali qazilma boyliklarining investitsion salohiyati O'ZGEOINVEST-2016 IX Xalqaro anjumani bo'lib o'tdi. Ushbu anjuman xorijiy va mahalliy investorlar, tadbirkorlar, tog' sanoati mutaxassislarining hamkorlik ishlarini amalga oshirishda katta imkoniyatlar beradi.

Prezidentimiz Sh.Mirziyoyev Navoiy KMKga tashrifi chog'ida 2017-2026 yillarga doir 27 ta loyiha ko'rib chiqildi. Unga muvofiq 2026-yilga kelib kombinat qiymati 3 milliard 63 million AQSh dollariga ortib, mahsulot esa 30% ko'tarilib, 31 mingga yaqin ishchi o'rni yaratiladi.

Dengiz va daryo qumlari tarkibida oltin uchrashi barchamizga ma'lum. Oltin olishning asosan ikki xil yoni

tug'ma va sochma konlari mavjud bo'lgan. Biz bilgan, oltin qazib olish usuli bu tug'ma, dengiz va daryo qumlari tarkibidan oltin olish esa sochma konlari bo'lib hisoblanadi. Bu sochma konlar Ohangaron, Zarafshon, Chirchiq daryo va boshqa dengiz qumlaridan oltin olish X-asrda 10 kilogramm, bu ko'rsatkich 1950-yilga kelib 50 kilogrammga yetgan. Keyinchalik sochma konlar to'xtatilib qo'yilgan. Hozirgi kunga kelib oltin, faqat qazib olish yo'li bilan olinmoqda.

Mamlakatimiz mustaqilligi yillarida oltin ishlab chiqarish 1,5 barobar ko'paydi. Uran eksport salmog'i ko'rinarli darajada oshdi. Bizga malumki, har bir narsaning oxiri bo'lganidek, foydali qazilmalarning nihoyasi bor, faqat biz bulardan oqilona foydalanishimiz kerak. Agar bu sochma konlarni yana ishga tushurib, qidiruv razvedka ishlari kuchaytirilsa, yangi korxonalar ochilib, bir necha yuz ishchi o'rnlari yaratiladi va oltin zahiramiz etarli darajada ortadi.

Adabiyotlar

1. <https://www.worldsteel.org>
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi PF-4947-son "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi farmoni.
3. G'afurov Q. Kimyoviy texnologiyaning nazariy asoslari. -T.: 2007.

Maqolada metallurgiya sanoatining jahon iqtisodiyotidagi o'rni, rivojlanish tamoyillari, qayta ishlab chiqarish uslublari, hajmi, qazilma boyliklari keltirilgan.

В статье освещается роль металлургической промышленности в мировой экономике, принципы развития, способы производства и объёмы полезных ископаемых.

The article is devoted to the study of the role of the metallurgical industry in the world economy, the principles of development, methods of reproduction and the volume of minerals.

REZYUME

РЕЗЮМЕ

SUMMARY

Filosofiya

ИБРАЙЫМ ЮСУПОВТЫҢ ГУМАНИЗМ ИДЕЯЛАРЫ ХӘМ ОҒАН ФИЛОСОФИЯЛЫҚ АНАЛИЗ

Б.Абдиев - магистрант

Әжинуияз атындағы Нәкіс мәмлекетлик педагогикалық институты

Р.Мамбеткаримов - ассистент оқытушы

Ж.Бийимбетов – ассистент оқытушы

Бердақ атындағы Қарақалпақ мәмлекетлик университети

Таянч сүзлар: гуманизм, фалсафий, этик, эстетик ғоялар, маънавий қарашлар.

Ключевые слова: гуманизм, философия, этические и эстетические идеи, духовные взгляды.

Key words: humanism, philosophy, ethic and aesthetic ideas, spiritual outlook.

Адам барлық дәуірлерде де өзінің ким екенлигин билиуге умтылып келген. Бул мәселеге байланысly түрli теориялар, концепциялар бар. Әсиресе, бул мәселеде әдебий шығармалардың орны айрықша бахаланады. Адамның руўхый дүньясын сәулендириўде әдебият айрықша эстетикалық жандасыў менен баска жандасыўлардан өз артықмашылығына ийе. Сонлықтан да бүгинги күнде руўхый тараўдағы жаңаланыўлар хәм раўажланыўларда әдебиятты әҳмийетли тийкар сыпатында да көрсете аламыз. Әдебият адамның дүньяны аңлаўында хәм оны танып билийинде хәм искерлигинде өзиниң салмақлы орнына ийе. Себеби «әдебият өлсе - миллет өледі» деген сөзлер бийкарға емес. Сол көзкарастан келип шығып әдебияттың раўажланыўына болған талап дүнья жүзинде артып бармақта. Хәр бир миллеттиң өзіне тән болған әдебий тараўдағы титанлары бар болып, олар дүнья, адам хәм жәмийет ҳаққында өз пикирлерин өзиниң әдебий шығармаларында баян етеди. Сол айтқандай жәмийетимиздиң раўажландырыўшы идеялары менен қарақалпақ халқының жүрек төринен орын ийелеген қарақалпақ халқының уллы тулғасы жазыўшы хәм шайыр Өзбекстан Қахарманы, Өзбекстан хәм Қарақалпақстан халық шайыры қарақалпақ әдебиятында өшпес из қалдырған, миллий әдебиятымыздың мақтанышы И.Юсуповты әдебияттың поэзия тараўындағы титанлардың бири сыпатында алып қарасақ болады. Ибрайым Юсупов дегенде хәр бир инсан оның поэзиясына бас ийип, тәзим етеди, шын кеўил менен тыңлайды хәм бундай шайырлардың бар екенлигине шүкирлик етип, оған узақ өмир тилейди деген еди академик Жуманазар Базарбаев [1]. Ҳақыйқатында шайыр тек ғана қарақалпақ халқының сүйикли шайыры болып қалмастан, туўысқан халықлар ушын да қәдрили шайыр саналады. Оның этикалық хәм философиялық мазмундағы қосықлары бир неше тиллерге аўдарылып дүньяның әдебий байлығы сыпатында қәдриленеди. Шайырдың этикалық

көзқарасының өзіне тәнлиги соннан ибарат, шығыслық хәм батыслық этикалық принциптерди басшылыққа алып инсанды түсиндирип берген. Сөз зергери хәм шайыр өз шығармаларында кешегі хәм бүгинги күндегі актуал машқалаларды ашып бериўге ҳәрекет еткен. Шайыр өзиндегі бул уқыплылығын сондай қылып тәрийинлейди.

«Қара түнде қәлем шайнап,
Ақ қағазды қаралайман» [2]

Ол инсанды жырлаўшы прогрессив шайыр. Оның жазған қосықлары ҳәзирги күнде халқымыздың жүрек төринен айрықша орын ийелеген. Шайырдың шығармаларында инсан қандай болыўы керек деген мәселеде гуманизм идеяларына сүйениў керек екенлигин айтады. Ол өз шығармаларында Ұатан, инсанлардың бир-бирине болған қарым-қатнасында меҳир-мухаббат, ғамхорлық, ар-намыс, хўждан, ғөззаллық, мәртлик, сахыйлық, дослық хәм баска да инсанға тән болған этикалық мазмундағы идеяларды баян етеди.

Ибрайым Юсупов философиялық хәм этикалық көзқарасларының орайлық мәселеси сыпатында адам хәм адамның өзіне тән тәреплерин алып қарайды. Оның этикалық көзқарасларында тийкарынан адам санасы хәм пикирлеў дүньясына дыққат қаратады.

Жаслық өмириң жазылмаған бир дәстан,

Жаз жақсылап бир сөзин де бурмастан.

Мына сөзди ядтан шығарма ҳаслан

Жаслық саған бериледи бир рет.

деген қосық қатарларында адамзаттың өзіне берилген имканиятлардан қандай да бир аралықта ақылға урғас пайдаланыў нәтижели хәм жемисли екенлиги ҳаққында баян етиў менен бирге дүньяның барлық ўақытта өзгеристе болатуғынлығы хәм сол өзгеристелерге бейимлесип барыўы ҳаққында айтып түсиндиреди.

Оның этикалық көзқараслары Абу Наср Фарабий хәм Аристотель көзқарасларына жақын келеди. Абу Наср Фарабий хәм Аристотель мораллық нормаларды адамның

өзи жарататуғынын хэм онын қандай да бир мәнисте жасалма түрде пайда болатуғынлығын айтып өткен болса, бундай көзқарасларды шайыр қосық қатарларында да ушыратамыз. Ибрайым Юсуповтың этикалық көзқарасларына тийисли болған бир қатар мәселелерге айрықша тоқталып өтеміз. Шайыр өткен ески аўқам дәуирин төмендегіше тәриплейди. «Адам мисли машина механизми яки машина шүйи сыпатында алып қаралған» деп жазады. Адамның индивидуаль бир-бирине уксамайтуғын өзине тән өзгешеликлерине итибар қаратылмағанын баянлайды [2].

Адам дүньядағы ең қымбат бахалы жаратылыс сыпатында алып қаралыуы зәрүр екенлигин айтады. Шайырдың «Адам тастан қатты, гүлден нәзик» қосығында адамның индивидуаль қасиеті хакқында айтылған. Адамға - тәбият жаратқан ең уллы күдиретли күш сыпатында тәрип береді. Шайыр адамларға төмендегіше тәрип береді.

Адамлар өз өмири даўамында бир-бирин хұрмет етиўи, меҳир көрсетиўи, ғамхорлық етиўин айтып «адам адамның қуяшы» деп келтиреді. Оның «Бир адамды бир адам» қосығында төмендегі қатарларды көреміз.

«Нәпсин тыйып нан берер

Тамырынан қан берер,

Керегинде жан берер,

Бир адамға бир адам»

деп адамды улығлап оның бул искерлиги саўаплы екенлигин айтып төмендегі қатарларды келтиреді:

«Ишип мийрим қасасын,

Тас жүреклер босасын,

Бәрхама сүйип жасасын,

Бир адамды бир адам»

деп адамның қадир-қымбатын адам менен белгилениўин айтады. Адам дүньяда жасар екен, ол дос-яранларына хэм басқа адамларға да жәрдем бериўи керек екенлигин айтады. Адам өмири жәмийет, тәбият пенен үзликсиз байланыс екенлигин айтып, диалектикалық байланыстардың бар екенлигин өз қосықтарында жазады. Бул қосықтарын анализлесек, терең философия хэм терең этикалық нормалардың бар екенлигин көреміз. Ибрайым Юсуповтың этикалық көзқарасларының өзине тән тәрептери соннан ибарат, адам көринисин өзи жаратады деген идеяны илгері сүреді.

Соның менен бирге шайыр өзинің көплеген қосықтарында адамның руўхый дүньясына итибар қаратып, адамның инсаныйлық хакқындағы идеяларын өзінде сәулендириўи зәрүр деп есаплайды. Шайырдың төмендегі қосық қатарларында инсаныйлық идеялары жүдә усталық пенен сүўретленеді.

Жақсы адамларға жолыққан күни

Уйқың пүтин болар, ўақтың хош болар,

Әдебиетлар

1. Базарбаев Ж. Даналығы гөзаллыққа ұласқан шайыр. (Әдебиет-философиялық ойлар). -Нөкис: «Билим», 2008.
2. Юсупов И. Таңдамалы шығармалары II том. -Н.: «Билим», 2018. 69-70-б.
3. Юсупов И. Таңдамалы шығармалары. I-II-III том. -Н.: «Билим», 2018.
4. Каримов К. И. Юсупов Таңдамалы шығармалары II том. 174-б.

Мақолада гуманизм, фалсафий, этик қарашлар ўрганилиб, унинг мазмунни категориялар анализ қилинған. И.Юсуповнинг асарларида гуманизм, маънавий, эстетик гояларға берилган тушунчалар ва уларнинг аҳамияти ҳақида чуқур тушунтирилган.

РЕЗЮМЕ

РЕЗЮМЕ

Статья посвящается анализу гуманистических идей в философско-этическом аспекте, в произведениях известного каракалпакского поэта И.Юсупова. В работе приводятся примеры из произведений поэта, анализируются гуманистические, духовные и эстетические идеи и их общечеловеческое значение.

SUMMARY

The article is devoted to the analysis of humanistic ideas in the philosophical-ethic aspect in the works of the famous Karakalpak poet in I.Yusupov. There are examples from the works of the poet and the author analyzes humanistic, spiritual and aesthetic ideas, their humanistic importance.

ЖАСЛАР МИЛЛИЙ МЕНТАЛИТЕТИН ҚӘЛИПЛЕСТИРІЎДЕ ХАЛЫҚ ДАНАЛЫҒЫНАН ПАЙДАЛАНЫЎ – ФИЛОСОФИЯЛЫҚ ТӘРБИЯНЫҢ ТИЙКАРЫ

Ж.У.Усенов – үлкен оқытыўшы

Әжинияз атындағы Нөкис мәмлекетлик педагогикалық институты

Таянч сўзлар: халқ, тарих, миллий кадрият, дәстүр, этногенез, миллий менталитет, диний урф-одат, глобаллашув, адабиёт, бадий адабиёт, адабий мерос, дөстон, хулк-автор, менталитет, характер.

Ключевые слова: фольклор, история, национальные ценности, традиция, этногенез, национальный менталитет, религиозная традиция, глобализация, литература, художественная литература, литературное наследие, дастан, поведенческие установки, менталитет, умственные способности, характер.

Key words: folklore, history, national values, tradition, ethnogenesis, national mentality, religious tradition, globalization, literature, artistic literature, literary heritage, epos, behavioral attitudes, mental abilities, character.

Хәзирги ўақытта дүньяда болып атырған глобалла-сыў процесслери инсаниятты қатты тәшўишке сал-

Кеўлиң көтеринки илхам-йош болар,
Жақсы адамларға жолыққан күни. [4]

Бул қосық қатарларында шайыр адамгершилик хэм гуманизм идеясын сүўретлеп, адам өз өмири даўамында адамларға хұрмет көзи менен қараўи зәрүр екенлигин, гуманизм идеялары менен жасаўи жүдә әхмийетли екенлиги хакқында айтады. Себеби бул дүнья бир тегис жолдан жаратылмағанылығы, бул өткинши дүньяда жасап атырған жаман иллетли адамлар да бар екенлигин сүўретлеп берген. Мине, усындай жаман иллетли адамлар жақсы адамларды жолдан адастырып оларды өз пайдасы, өз нәпси жолында пайдаланып қиятырғаны хэм бул ис-хәрекетлер надурис екенлигин философиялық тәрептен түсиндирип бериўге хәрекет еткен.

Шайыр бундай жаман иллетли адамлар екінши бир адам өмирин регреске алып келиўи мүмкин деп бундай жаман иллетли адамларға да бағышлап қосықлар жазған. Мәселен:

Дүнья аз ўақтында бәрине жетер

Инсап пақыр азға қанаат етер,

Дүнья болған сайын нәпси деген ийт,

Шынжырын жулқылап қутырып кетер. [3]

деген қосығында адамның нәпси ең биринши душпаны екенлиги хакқында сүўретленген. И.Юсуповтың этикалық көзқарасларын анализ етер екенбиз, бул бойынша академик Жуманазар Базарбаевтың терең анализине сүйенемиз. Оның бир қатар илмий ислеринде адам, жәмийет, гөзаллық, морал хэм мораллық көзқараслардың теориясына тийисли тийкарлы мағлыўматларды алыўымызға болады. Академик Жуманазар Базарбаев И.Юсупов шығармаларындағы этикалық көзқараслары хакқында анализ етер екен, ең алды менен адам хэм оның өмири, адам моделине қандай сапаны киргизиўи керек деген мәселеге дыққатын қаратты. Тийкарынан И.Юсупов көзқарасларында әдеп хэм адам нәпси хакқында көплеген теориялық мағлыўматларды алыўымызға болады. Бул билимлер болса адамның әдепли, билимли хэм жақсы жасаўи ушын методологиялық бағдар болып хызмет қылады. Жуўмақластырып айтқанда адам жәмийетте жасар екен, ол өз өмири даўамында барлық факторларды итибарға алыўи зәрүр. Соның менен бирге шайыр хэм жазыўшылардың орнын аңлаўи, көркем образлы дүньяны сүўретлеўидиң өзине тән тәрептерин аңлай алыўи қабилетин пайда етиўи ең әхмийетли тәрепи есапланады. Сол себепли әдебиет адамлар өмиринде айрықша орынға ийе деп айтыўға толығы менен ҳақылымыз. Этикалық көзқарасларды кең жәмәәтшиликке синдириўде әдебиет зәрүр әхмийетке ийе. Себеби, әдебиет адам руўхыйлығының ажыралмас бөлеги сыпатында өмир сүреді.